

บทที่ 3

อุปกรณ์และวิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ศึกษาแนวโน้มการกัดเซาะและการตกตะกอนตามแนวความยาวของลำน้ำ และการเปลี่ยนแปลงระดับท้องน้ำ โดยการสร้างแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ด้วยการใช้โปรแกรม HEC-6 (1993) ซึ่งทำการเปรียบเทียบแบบจำลองกับข้อมูลเดิมพร้อมทั้งตรวจสอบการตกตะกอนด้วยข้อมูลจากภาคสนาม โดยใช้ด้วยแผนที่อ้างอิง มาตราส่วน 1:4,000 จากการสำรวจก่อนมีการดำเนินการเขื่อนคลองสะเดา ของกองสำรวจภูมิประเทศ กรมชลประทาน เพื่อคาดการณ์ปริมาณและลักษณะการตกตะกอนในอ่างเก็บน้ำ เมื่อแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ให้ผลการเปรียบเทียบพร้อมการตรวจสอบเป็นที่พอใจและยอมรับได้

1. ข้อมูลและอุปกรณ์การวิจัย

- 1.1 อัตราการของไหลน้ำ ใช้ข้อมูลปริมาณน้ำในลำธารคลองสะเดา สถานีอุทกวิทยา X.111 กรมชลประทานระหว่างปี พ.ศ. 2522-2540
- 1.2 อัตราการไหลของตะกอน ใช้ข้อมูลอัตราการไหลของตะกอน สถานีอุทกวิทยา X.111 กรมชลประทาน ระหว่างปี พ.ศ. 2522-2538
- 1.3 สภาพธรณีสัณฐานของกลุ่มน้ำเขื่อนคลองสะเดา ได้จากแผนที่สภาพภูมิประเทศ มาตราส่วน 1:4,000 จากการศึกษาของกองสำรวจภูมิประเทศ กรมชลประทาน ในปี พ.ศ.2522
- 1.4 เครื่องมือเก็บวัสดุท้องน้ำ (grab samples)
- 1.5 เครื่องมือในการตรวจวัดพิกัดทางภูมิศาสตร์ (GPS)
- 1.6 เครื่องวิเคราะห์ตะกอนแบบชนิดตะแกรงร่อน (sieve shaker)
- 1.7 เครื่องในการหยั่งความลึก (echo sounder)
- 1.8 เครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับปฏิบัติการจำลองแบบทางคณิตศาสตร์ด้วยโปรแกรม HEC-6

2. วิธีการดำเนินการวิจัย

2.1 การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลตัวแทน

2.1.1 ข้อมูลทางด้านรูปร่างลักษณะของลำน้ำ (geometric data)

2.1.1.1 รูปตัดขวางลำน้ำ (cross section)

ทำการเก็บข้อมูลตามวิธีการที่แสดงไว้ใน ภาคผนวก ค โดยสำรวจข้อมูลสนาม 21 แนวสำรวจ โดยมีระยะห่างระหว่างแนวสำรวจประมาณ 200 เมตร ดังแสดงในภาพประกอบ 3-1 ระยะตามแนวลำน้ำจากรูปตัดขวางท้ายน้ำจนถึงรูปตัดขวางเหนือน้ำประมาณ 5 กิโลเมตร

สำหรับลักษณะของท้องน้ำได้จาก ภาคผนวก ง

2.1.1.2 รูปตัดตามยาวของลำน้ำ (thalweg profile)

ลงจุดกราฟระหว่างระดับต่ำสุดของรูปตัดขวางกับระยะระหว่างรูปตัด

2.1.1.3 ข้อมูลความขรุขระของลำน้ำ (roughness)

ในโปรแกรม HEC-6 ใช้สมการความขรุขระของ Manning's (n) ปรับเทียบแบบจำลอง ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อ 2.3 การปรับเทียบแบบจำลอง โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์ความสูญเสียพลังงานจากผลของการแคบเข้าและผายออก เท่ากับ 0.1 และ 0.3 ตามลำดับ (The Hydrologic Engineering Center, 1993)

2.1.2 ข้อมูลทางด้านตะกอน (sediment data)

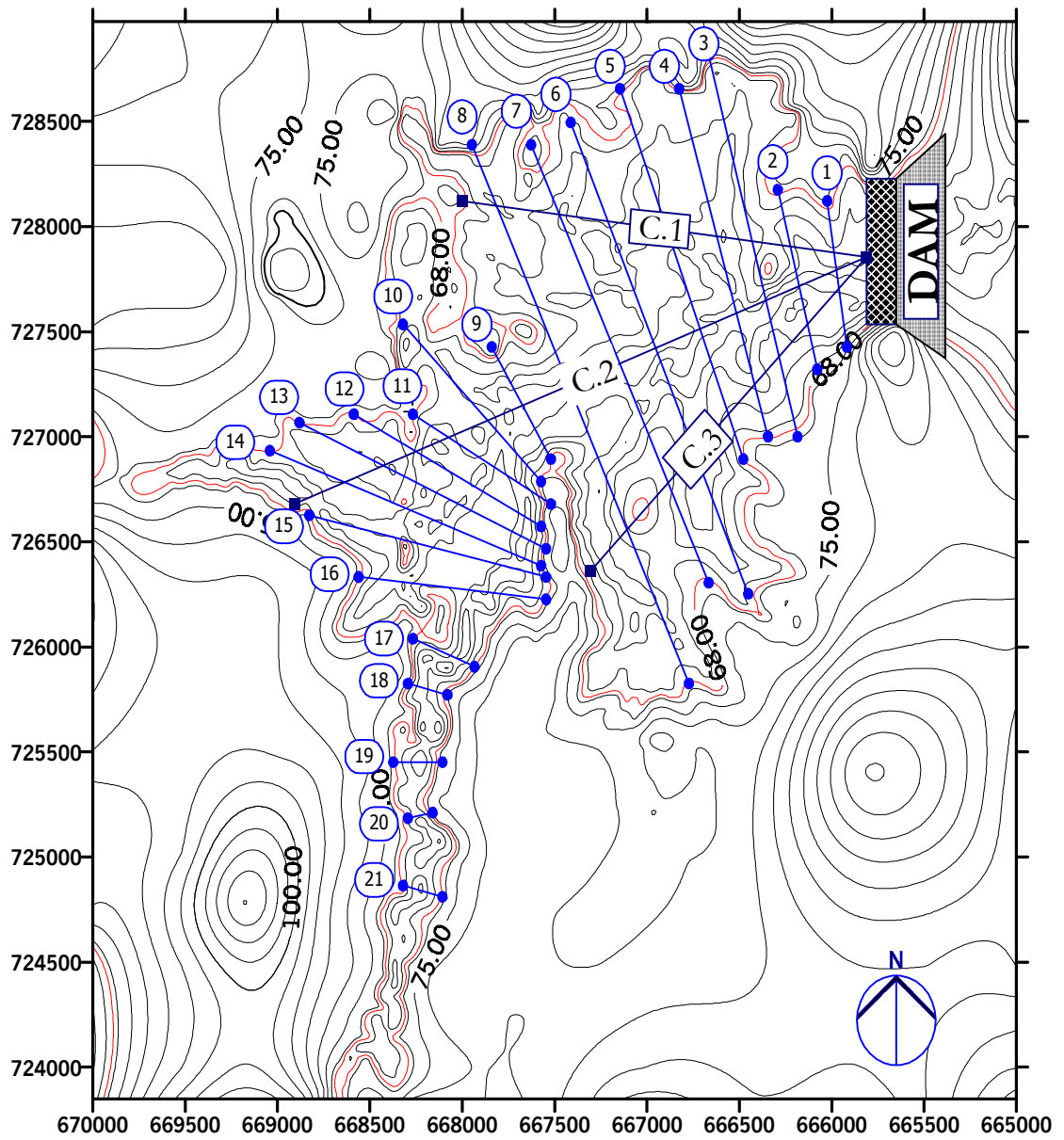
2.1.2.1 ข้อมูลปริมาณตะกอนไหลเข้า (inflow sediment load)

ปริมาณตะกอนไหลเข้าได้จากการหาความสัมพันธ์แบบถดถอยระหว่างปริมาณของตะกอนแขวนลอยกับอัตราการไหลของน้ำ ที่ได้จากสถานีอุทกวิทยา คลองสะเดา (X.111) ซึ่งได้เก็บข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2538 ดังแสดงในตาราง 3-1

สำหรับปริมาณการไหลเข้าของตะกอนท้องน้ำ (bed load) ใช้ค่า 35เปอร์เซ็นต์ของตะกอนแขวนลอย (Kinori and Mevorach, 1984) ซึ่งเป็นค่าเดียวกับที่ Team Consulting Engineers Co., Ltd. and Nippon Koei Co., Ltd. (1989) ใช้ในการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเขื่อนคลองสะเดา

2.1.2.2 ข้อมูลการกระจายขนาดของวัสดุท้องน้ำ (grain size distribution of bed materials)

เก็บตัวอย่างวัสดุท้องน้ำจากจุดเก็บตัวอย่างเดียวกับที่สำรวจ (ภาพประกอบ 3-1) โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ขอบเขตตอนบน ตำแหน่งรูปตัดขวางที่ 19 ขอบเขตตอนกลาง ตำแหน่งรูปตัดขวางที่ 12 และขอบเขตตอนล่าง ตำแหน่งรูปตัดขวางที่ 4 แต่ละช่วงจะเก็บข้อมูล 3 จุด คือ กลางน้ำ และใกล้ชายฝั่งทั้งสองข้าง ตะกอนดินที่ได้นำมาวิเคราะห์หาการกระจายขนาดของเม็ดตะกอน โดยวิธีมาตรฐาน sieve analysis (ภาพประกอบ 3-2 ถึง 3-7)

ภาพประกอบ 3-1 แสดงตำแหน่งรูปตัดขวางและแนวในการสำรวจข้อมูลสนาม

ตาราง 3-1 อัตราการไหลเข้าตะกอนเฉลี่ยรายเดือนของคลองสะเดา (X.111) ปี พ.ศ. 2522-2538

ปริมาณตะกอนเฉลี่ยรายเดือน (ตัน)													
ปี	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	รายปี (ตัน)
2522	130	248	137	238	153	785	614	2,651	721	136	96	86	5,995
2523	206	237	246	221	388	527	1,533	1,117	627	269	211	214	5,796
2524	303	747	329	150	101	112	163	1,467	1,228	123	83	91	4,897
2525	495	1,058	450	1,339	508	1,379	1,980	3,080	1,645	237	114	106	12,391
2526	157	335	325	262	656	616	1,069	1,161	1,270	453	320	304	6,928
2527	491	281	351	574	157	111	1,616	294	1,285	167	450	213	5,990
2528	157	760	228	40	66	194	517	5,620	817	89	23	18	8,529
2529	52	96	52	27	38	315	2,207	3,013	1,952	114	37	31	7,934
2530	44	60	84	37	252	1,128	1,748	2,304	4,151	223	95	61	10,187
2531	51	170	66	735	208	712	946	3,430	1,663	59	15	19	8,074
2532	132	254	220	662	288	374	918	570	124	79	51	44	3,716
2533	32	86	29	20	20	22	126	340	284	86	51	76	1,172
2534	153	865	1,222	-	-	-	661	2,092	330	36	65	29	-
2535	34	65	33	190	237	78	223	2,091	187	33	9	16	3,196
2536	42	28	174	190	38	205	583	1,124	1,654	121	33	432	4,624
2537	116	124	111	90	109	419	2,674	1,748	600	73	27	43	6,134
2538	50	30	15	11	121	646	1,348	2,674	1,067	210	57	10	6,239
สูงสุด	495	1,058	1,222	1,339	656	1,379	2,674	5,620	4,151	453	450	432	12,391
เฉลี่ย	156	320	240	299	209	476	1,113	2,046	1,153	148	102	105	6,367
ต่ำสุด	32	28	15	11	20	22	126	294	124	33	9	10	1,172

หมายเหตุ 1 ปีนี้เริ่มตั้งแต่ 1 เม.ย. ถึง 31 มี.ค.ของปีต่อไป

ที่มา : กรมชลประทาน, 2542.

2.1.2.3 สมบัติของตะกอน (sediment particle properties) สมบัติ 4 อย่าง ของตะกอนที่มีความสำคัญในการทำนายการเคลื่อนตัวซึ่งโปรแกรม HEC-6 กำหนดไว้ คือ

ก. ขนาด แบ่งชั้นขนาดของตะกอนเป็น ดินเหนียวมีขนาดตะกอนที่เล็กกว่า 0.004 มิลลิเมตร ททรายแบ่งมีขนาดตะกอนระหว่าง 0.004-0.0625 มิลลิเมตร ส่วนททรายและกรวดมีขนาดตะกอนระหว่าง 0.0625-2 มิลลิเมตร

ข. แพลคเตอร์รูปร่างของอนุภาคตะกอน โปรแกรม HEC-6 กำหนดแพลคเตอร์รูปร่างเท่ากับ 0.667 ซึ่งเป็นแพลคเตอร์ที่เหมาะสมกับตะกอนททราย แต่ผู้ใช้สามารถเปลี่ยนแปลงค่าแพลคเตอร์เป็นอย่างอื่นได้ตามความเหมาะสมของขนาดอนุภาคตะกอน

ค. ความถ่วงจำเพาะของอนุภาคตะกอน โปรแกรม HEC-6 กำหนดค่าความถ่วงจำเพาะเป็น 2.65 ซึ่งเป็นค่าความถ่วงจำเพาะของอนุภาคตะกอนททราย แต่อย่างไรก็ตามผู้ใช้สามารถที่จะกำหนดความถ่วงจำเพาะของตะกอนได้ตามความเหมาะสมกับลักษณะตะกอน

ง. ความเร็วในการตกตะกอน ในโปรแกรม HEC-6 มีให้เลือกคำนวณได้ 2 วิธี คือ วิธีที่ 1 ใช้สูตรที่เสนอโดย Toffaleti และวิธีที่ 2 เป็นวิธีที่เสนอโดย Williams

วิธีที่เสนอโดย Toffaleti เป็นสมการที่เหมาะสมกับตะกอนที่มีรูปร่างลักษณะค่อนข้างกลม (แพลคเตอร์รูปร่างเข้าใกล้ 1) ส่วนวิธีที่เสนอของ Williams จะเป็นวิธีที่เหมาะสมถ้าแพลคเตอร์รูปร่างที่หยาบกว่า โดยเฉพาะตะกอนททราย ซึ่งวิธีที่เลือกใช้จะต้องดูจากผลของชนิดของตะกอนที่วิเคราะห์ได้

2.1.3 ข้อมูลทางด้านอุทกวิทยา (hydrologic data)

2.1.3.1 ข้อมูลอัตราการไหลของน้ำ (flow rate) ได้จากการเปลี่ยนแปลงระดับน้ำจากปี พ.ศ. 2522-2540 โดยเฉลี่ยข้อมูลการไหลเฉลี่ยรายวัน ของสถานีอุทกวิทยา X.111 คลองสะเดา ตามตาราง 3-2 มาทำการเฉลี่ย ตามช่วงเวลาการคำนวณ (time interval) ที่เหมาะสมซึ่งได้จากการเปรียบเทียบแบบจำลอง อัตราการไหลเข้าในพื้นที่รับน้ำฝน ใช้สัดส่วนของพื้นที่ที่รับหาอัตราการไหลจากพื้นที่รับน้ำด้านข้าง โดยมีค่า conversion factor เท่ากับ 0.365 เช่นเดียวกับการศึกษาของการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการของ Team Consulting Engineers Co., Ltd. and Nippon Koei Co., Ltd. (1989) ซึ่งคิดอัตราการไหลจากการใช้สัดส่วนของพื้นที่ ในการพยากรณ์อัตราการไหลลงสู่เขื่อนคลองสะเดา

2.1.3.2 ช่วงเวลาการไหลของน้ำ รายละเอียดในการดำเนินการเพื่อเลือกช่วงเวลาการคำนวณที่เหมาะสมจะกล่าวในหัวข้อ 2.3 การเปรียบเทียบแบบจำลอง

ตาราง 3-2 ปริมาณน้ำไหลเข้ารายเดือนของคลองสะเดา (X.111) ปี พ.ศ. 2522-2540

ปริมาณน้ำรายเดือน (ล้านลูกบาศก์เมตร)													
ปี	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	รายปี
2522	3.25	5.44	3.39	5.18	3.61	13.20	10.80	34.90	12.50	3.41	2.53	2.35	100.56
2523	2.33	2.83	3.05	2.53	6.50	10.00	46.90	28.50	12.40	3.37	2.48	2.41	123.30
2524	6.21	12.50	6.63	3.64	2.69	2.89	3.75	20.80	18.40	3.15	2.24	2.46	85.36
2525	8.72	16.40	8.50	19.40	3.31	21.00	29.10	40.60	23.90	5.29	2.89	2.78	187.89
2526	1.56	4.82	4.72	3.28	13.60	13.00	27.00	30.30	35.10	7.30	4.53	4.08	149.29
2527	7.18	6.19	6.41	9.37	4.49	3.65	16.80	6.42	10.90	4.60	6.35	5.32	87.68
2528	4.22	11.60	5.76	2.10	2.59	4.35	9.66	41.00	12.40	3.37	1.44	1.28	99.77
2529	1.57	2.41	1.48	0.93	1.24	5.91	31.90	40.20	27.60	3.00	1.20	1.05	118.49
2530	1.35	1.76	2.23	1.19	5.04	16.80	25.80	32.40	49.30	4.99	2.51	1.79	145.16
2531	3.45	7.44	4.12	20.50	8.78	20.60	23.58	45.96	31.25	4.18	1.69	1.92	173.47
2532	3.76	6.37	5.66	12.70	7.07	8.57	18.00	12.20	3.67	2.58	1.78	1.60	83.96
2533	1.16	2.69	1.12	0.85	0.83	0.88	3.66	8.38	7.04	2.78	1.78	2.47	33.64
2534	3.76	11.40	12.40	-	-	-	8.48	17.60	5.53	1.42	1.66	1.23	-
2535	1.26	1.93	1.19	3.08	4.07	1.83	3.98	14.72	3.81	1.27	0.52	0.64	38.30
2536	1.43	1.08	4.32	3.90	1.41	4.71	11.39	17.45	27.12	3.35	1.24	7.95	85.35
2537	-	3.45	3.06	2.71	3.13	8.82	37.83	27.87	11.78	2.34	1.03	1.28	-
2538	1.64	1.04	0.63	0.47	3.30	11.48	21.68	39.33	18.37	5.30	1.88	0.48	105.62
2539	8.32	17.07	9.26	4.39	4.98	9.31	-	28.12	55.35	5.23	7.26	1.36	-
2540	-	-	3.00	3.40	25.01	-	39.32	21.28	22.45	-	2.42	2.14	-
สูงสุด	8.72	17.07	12.40	20.50	25.01	21.00	46.90	45.96	55.35	7.30	7.26	7.95	187.89
เฉลี่ย	3.60	6.47	4.58	5.54	5.98	9.24	20.54	26.74	20.47	3.72	2.50	2.35	111.69
ต่ำสุด	1.16	1.04	0.63	0.49	0.83	0.88	3.66	6.42	3.67	1.27	0.52	0.48	33.64

หมายเหตุ 1 ปีน้ำเริ่มตั้งแต่ 1 เม.ย. ถึง 31 มี.ค.ของปีต่อไป

ที่มา : กรมชลประทาน, 2542.

2.1.3.3 สมบัติของน้ำ (water properties) ในการศึกษาครั้งนี้กำหนดให้ค่าความถ่วงจำเพาะของน้ำมีค่า เท่ากับ 1.00 และกำหนดอุณหภูมิของน้ำคงที่เท่ากับ 25 องศาเซลเซียส

2.2 พิจารณาเลือกใช้ความสัมพันธ์ในการคำนวณการเคลื่อนย้ายตะกอน

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทดลอง ปรับเทียบแบบจำลองตามวิธีในหัวข้อ 2.3 โดยเปรียบเทียบความเหมาะสมของความสัมพันธ์ของการคำนวณการเคลื่อนตัวของตะกอน 5 ความสัมพันธ์คือ

- (1) Meyer-Peter and Muller (1948)
- (2) Colby (1964)
- (3) Toffaleti (1966)
- (4) Yang (1973)
- (5) Ackers and White (1973)

ทั้ง 5 ความสัมพันธ์มาจากสมมุติฐานที่มาแตกต่างกัน คือ ความสัมพันธ์ที่ (1) และ (3) อยู่ในกลุ่มของ shear stress approach ประเภท bed-load formula ส่วนความสัมพันธ์ที่ (2) อยู่ในกลุ่มของ parametric approach ประเภท bed-material load formula และความสัมพันธ์ที่ (4) และ (5) อยู่ในกลุ่มของ power approach ประเภท bed-material load formula

2.3 การปรับเทียบแบบจำลอง (model calibration)

โปรแกรม HEC-6 เป็นแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ 1 มิติ ของการไหลแบบคงที่ อัตราการไหลในแต่ละช่วงเวลาของการคำนวณถือว่าคงที่ ถ้าหากเลือกในช่วงเวลาการคำนวณในแต่ละช่วงสั้นเกินไปจะเสียเวลาการทำงานมากเกินไป แต่ถ้าใช้ระยะเวลาในแต่ละช่วงของการคำนวณนานเกินไปก็อาจทำให้ผลการคำนวณไม่ถูกต้อง ดังนั้นต้องเลือกช่วงเวลาการคำนวณ (time interval) ที่เหมาะสมเพื่อประหยัดเวลาในการคำนวณและได้ผลการคำนวณที่ถูกต้อง ในการศึกษาครั้งนี้เลือกใช้ช่วงเวลาการคำนวณรายเดือนในการปรับเทียบและคำนวณ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ให้ผลการคำนวณใกล้เคียงที่สุดและใช้เวลาไม่มากนัก โดยใช้อัตราการไหลเฉลี่ยจากสถานีอุทกวิทยา (X.111)

ตาราง 3-3 ปริมาณน้ำไหลเข้ารายเดือนของเขื่อนคลองสะเดา ปี พ.ศ. 2522-2540

Q	ปริมาณน้ำรายเดือน												รายปี
	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	
(cfs)	46.40	83.41	59.04	71.04	77.09	119.11	264.75	344.66	263.86	47.96	32.24	30.30	1439.62
(m ³ /s)	1.314	2.362	1.672	2.022	2.183	3.373	7.497	9.760	7.472	1.358	0.913	0.858	40.767

ขั้นตอนในการปรับเทียบเพื่อความเหมาะสมของ ค่าสัมประสิทธิ์ความขรุขระของลำน้ำ (Manning's n) ที่เหมาะสม โดยทำการทดลองปรับค่า n เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของระดับท้องน้ำที่เกิดขึ้น เนื่องจากสภาพลำน้ำของพื้นที่ศึกษาเป็นลำน้ำแบบภูเขา (mountain streams) ซึ่งสภาพริมฝั่งที่มีความลาดชันไม่สม่ำเสมอ มีป่ารกและต้นไม้ทั้งสองฝั่งมีค่าสัมประสิทธิ์ความขรุขระอยู่ระหว่าง 0.04 -0.07 (Chow, 1973) แต่เพื่อความเหมาะสมกับค่าสัมประสิทธิ์ความขรุขระของพื้นที่ศึกษา ใช้การวิเคราะห์แบบ sensitivity Analysis ในช่วงของค่าสัมประสิทธิ์ความขรุขระ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์ความขรุขระ 4 ค่า คือ 0.04,0.05,0.06 และ 0.07

3. ตรวจสอบการกัดเซาะและการตกตะกอนในเขื่อนคลองสะเดา

เมื่อการปรับเทียบแบบจำลอง (calibration) ได้แล้ว ทำการตรวจสอบแบบจำลอง (model verification) โดยเก็บข้อมูลภาคสนามป้อนเข้าสู่แบบจำลอง ซึ่งกำหนดให้ค่าสัมประสิทธิ์หลังการปรับเทียบให้คงที่ ถ้าแบบจำลองที่แสดงผลเป็นที่น่าพอใจและยอมรับได้แบบจำลองนี้ก็จะสามารถนำไปใช้เพื่อการพยากรณ์ (prediction) การกัดเซาะและการตกตะกอนในพื้นที่เขื่อนคลองสะเดาต่อไป

กระบวนการตรวจสอบข้อมูล (verification) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 กำหนดตำแหน่งของรูปตัดขวางในภาคสนาม

ตำแหน่งของรูปตัดขวางที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม อ้างอิงจากแผนที่สภาพภูมิประเทศ มาตราส่วน 1: 4,000 จากการศึกษาของกองสำรวจภูมิประเทศ กรมชลประทาน ที่ได้ทำการสำรวจไว้ในปี พ.ศ. 2522 โดยอาศัยเครื่องมือในการตรวจวัดพิกัดทางภูมิศาสตร์ ชนิด GPS โดยเปรียบเทียบพิกัดจากหมุดอ้างอิงบริเวณสันเขื่อน (ภาพประกอบ 3-8 ถึง 3-10)

3.2 ตรวจสอบระดับการเปลี่ยนแปลงของท้องน้ำ

ใช้วิธีหยั่งความลึกด้วยเครื่อง echo sounder ตรงกับตำแหน่งของทุกรูปตัดขวางที่ใช้ในการคำนวณของแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ (ภาพประกอบ 3-11 ถึง 3-13)

3.3 เปรียบเทียบผลการเปลี่ยนแปลง

เปรียบเทียบผลการเปลี่ยนแปลงระดับท้องน้ำจากการสำรวจหลังมีการดำเนินการเขื่อนคลองสะเดา (ข้อมูลจากหัวข้อ 3.2) กับการสำรวจของกองสำรวจภูมิประเทศ กรมชลประทาน

3.4 วิเคราะห์ผลการกัดเซาะและการตกตะกอน

วิเคราะห์ผลการกัดเซาะและการตกตะกอนจากการปฏิบัติการของแบบจำลองและตรวจสอบข้อมูลการตกตะกอนที่เกิดขึ้นจริงในเขื่อนคลองสะเดา

4. พยากรณ์การกัดเซาะและการตกตะกอนในเขื่อนคลองสะเดา

หลังจากปรับเทียบและตรวจสอบ จนผลการจำลองยอมรับได้ จึงนำแบบจำลองไปใช้ในการพยากรณ์ (prediction) พฤติกรรมการเคลื่อนตัวของตะกอนที่สภาพการไหลต่าง ๆ ได้ โดยประเมินปริมาณ ตำแหน่ง และขนาดอนุภาคตะกอนที่ไหลลงสู่เขื่อนคลองสะเดาหลังมีการดำเนินการของเขื่อนคลองสะเดาไปแล้ว ที่ 10, 25, 50 (อายุการใช้งานของเขื่อน), 75, 100 ปี และในระยะเวลาที่ปริมาณตะกอนมีขนาดเท่ากับปริมาตรที่ใช้กักเก็บตะกอน